

Město Přelouč.

Sepsal

P. JOSEF NECHVÍLE,

farář v Dašicích.

PARDUBICE.

Tiskem a nákladem firmy F. & V. Hoblík.

1884.

Přelouč a přifařené osady.

Přelouč, město 2 míle západně od Pardubic vzdálené na levém břehu Labe, patří k nejstarším osadám v zemi České. Roku 1086. byla ještě Přelouč vesnicí, kterou s Velkými a Malými Osicemi, Sopřčí, Mokošínem, vsí Opatovicemi mezi Přeloučí a Mokošínem ležící i s osadníky a chmelnicí u Přelouče pěstovanou dal král Vladislav II. klášteru Opatovickému (Erben regesta 72). R. 1261. byla vesnice Přelouč na žádost opata Opatovického od krále Přemysla II. za město povýšena a jí udělena privilegia města Kouřimi a Kolína a sice právo Magdeburské s právem hrdebním (Dobner Monum. IV, 83). Opat Částka dle Neplacha (ibidem 117) městečko Přelouč r. 1289. nákladně obnovil, ač se neuvádí, která toho byla potřeba. Že bouře husitské toho města neušetřily, o tom se dočítáme v Palackého Dějinách (III. 1, 395): „Dne 14. ledna 1421. pan Jan Městecký z Opočna s kutnohorskými a jinými městy královskými vpadše u veliké síle náhle do městečka Přelouče, kde houf Táborů v kostele se osadil, pobili a zjímali je všechny a přivedše odsud 125 zajatých s knězem Valentinem do Hory, dali je do šachet vmetati.“ Vypravování to zakládá se na krátké zprávě v starých letopisech (44) a na Hájka kronice (list 386), který má o tom i jiné

podrobnosti. Ale nicméně učení podobojí se v Přelouči dlouho udrželo a později v luteránské proměnilo; kostela užívali Husité, kdežto 52 katolíků konalo služby Boží v sákrstii. Náhrobek Elišky, dcery evangelického faráře Rubekuly (Červenky) na zdi kostela upevněný svědčí o tom, že ani v r. 1626. katolicismus v Přelouči dosud upevněn nebyl. Farář Rubekula žil tu ještě r. 1628., neboť v Lib. Contract. fuscicoloris str. 213. přiznává se rada městská, že tomu faráři dluhuje 250 kop grošů a od roku 1628. že na lhůty ročně o sv. Havle dluh ten spláceti míní. Ale zároveň r. 1627. jmenuje se farář katolický v Přelouči Martin Silvester, františkán.

Se statky klášterními přešla Přelouč na Diviše Bořka z Miletínka, kterému r. 1437. císař Zikmund v 600 kop groš. zapsal: „Přelúcie městečko, vsi Lhotku Velkou, Škudly, Kozašice, Jankovice, Mokošín, Malou Lhotu, jednoho člověka v Benešovicích a jednoho v Slatině“ (A. Č. I., 527). Po smrti Diviše Bořka dostal ty dědiny bratr jeho Jetřich, poručník Ludvíka z Něnkovic, který zase r. 1440. zboží toto synu svému Vaňkovi postoupil. Po vymření toho rodu připadlo to zboží králi Jiřímu, který r. 1463. „Přelúcie miestečko, s přísl. a přívozem na Labi, jak to držel Jetřich z Miletínka, vesnice Lhotu větší a menší, Mokošín, Jankovice, Kozašice, Škudly a jednoho rybáře v Labětíně“ zapsal komorníku svému Purkhartovi Kamaretovi ze Žirovnice ve 1200 kop gr. do jeho života (A. Č. VI, 504). Po něm držel to zboží (dle A. Č. IX. 187) Jan Mandelík z Chrastu. Ale r. 1477. nalazáme co majitele toho zboží knížata Minsterberská Hynka a Jindřicha. Bezpochyby že po smrti Jana Mandelíka z Chrastu Jiří král zboží v Přelouči žádnému ne-

zapisoval, ale sám je podržel, a po jeho smrti je oba jmenovaní synové drželi, kteří se potom o ně rozdělili. Kníže Jindřich dostal zboží Přeloučské výše uvedené, což jemu i jeho synům král Vladislav 13. listopadu 1477. potvrdil (A. Č. VI, 511). Ale pro velké dluhy byl Jindřich přinucen zboží toto zastaviti r. 1482. ve 2900 zl. úhrnem Štěpánovi Andělovi z Ronovce a na Štěpánově a jeho staršímu synovi do jejich života: Městečko Přelouč s domy šenkovními, krčmami, dvory kmetčími, podsedky, rybníkem, haltýři, 2 mlýny, přívozem, podacím kostelním, jezery, tůněmi, lesy, kterých Purkhart Kamarét ze Žirovnice a po něm Jan Mandelík z Chrastu v držení byli, se všemi spravedlivými požitky (mimo dvoru poplužního Petrкова a jeho rybníků), vesnice Velkou a Malou Lhotu, Jankovice, Kozašice, Škudly, 24 gr. platu ročního v Labětíně a 16 gr. platu v Benešovicích. Zavazuje se kníže Jindřich na opravu mlýnů, břehů a stavů dříví z lesů svých dáti, lidé, kteří dříve robovali ke mlýnu, ať též dále robotují (A. Č. IV. 187). Zápis tento král Vladislav r. 1483. potvrdil (A. Č. IV. 188). Ale r. 1518. Štěpán Anděl z Ronovce prodal zboží Přeloučské za 2500 kop grošů Vilému z Pernštýna. Vymínil si ale Štěpán při tom bezplatný byt v Přelouči do roka, po roce má jej prodati, pod plat panu Vilémovi postaviti, ale peníze stržené si nechati. Mimo toho ponechává si Štěpán Anděl sirotka Lavičkova, aby jemu dědičně zůstal (A. Č. IV, 217). Kousek role u Přelouče měl též bratr Štěpána Václav Anděl z Ronovce, které užíval a při prodeji Vilémovi přenechati nechtěl, tak že tento se s ním soudil (A. Č. I, 129, a II, 160). Při panství Pardubském ostala Přelouč až do naší doby.

Za vlády pánů z Pernštýna dostala Přelouč mnohé výsady. Tak r. 1539. Jan z Pernštýna nahlížeje nedostatek pastvin a obce u Přelouče, dovolil, aby město ves Malou Lhotu blíže mostu Přeloučského u Labe ležící a od těch lidí v ní usedlých grunty a pole mohlo skoupiti, a je k rozšíření obce a pastvin užívati. Mimo toho povoluje, aby k zlepšení městečka plat pánům z Pernštýna odváděný dáván byl k městu a sice z luk pod Mokošínem 12 grošů a roboty $1\frac{1}{2}$ dne po 3 gr. dělá $4\frac{1}{2}$ gr. bílé, roboty orné 2 gr. $1\frac{1}{2}$ peníze bílého a $\frac{1}{2}$ halíře, 3 slepice v obnosu $\frac{1}{2}$ gr. bíl. a $3\frac{1}{2}$ halíře; v polabí z předních luk kostelních 2 gr. bílé, oukolu $\frac{1}{2}$ gr. bílého, z nichž jednoho $\frac{1}{4}$ dne dělá $\frac{1}{2}$ gr. bíl. a $3\frac{1}{2}$ halíře, roboty orné $2\frac{1}{2}$ peníze a $\frac{1}{4}$ halíře, slepice 3 v ceně $1\frac{1}{2}$ halíře a $\frac{1}{4}$ halíře, z louky zádušní u Kozašic 2 gr. bílé. Summa platu, který k městu měli vybírat 28 gr. bíl. a $3\frac{1}{2}$ halíře. Tentýž Jan z Pernštýna dovoluje r. 1548., aby město mohlo si koupiti grunty a pole v Malé Lhotce, ale s výminkou, že platy na lidech té vsi zaplatí do komory panské, a sice úrok roční $1\frac{1}{2}$ kopy 26 gr. při sv. Jiří a tolikéž při sv. Havle, roboty ženné za 14 dní po 3 českých, za robotu ornou 21 gr. a při sv. Havle 7 slepic. Mimo to musili se podvoliti, že budou držeti troje koně dobré i s povozy a čeledí, též s úpravou na cestu pro pána, a sice ke každému vozu 4 koně, pak-li by jim bylo poručeno, aby dali k jednomu vozu šest koní, jen 2 vozy budou povinni dávat. Ale Jan z Pernštýna se zavazuje jim platiti jako jiným vozkům. — V knihách městských jest psáno, že Pavel Horčice, Tomáš Vozka, Petr Hostovský a Martin Čepěk byli povinni Jeho Milosti panu k potřebě dáti 2 koně a kdyby bylo třeba 2 pře-

přahované voly a se 4 neb 6 koňmi s ním jeti. Petr Hořčice z toho se vykoupil, a dal Havlu Hejnému 10 kop míš., aby ty 2 koně držel; tutéž sumu dal Tomáš Vozka Václavu Držmanovi a Martin Čepek Martinu Patrčkovi. A rada městská dala k tomu formanství: Havlu Hejnému 67 záhonů rolí na lánu kněžském pod plat a půl louky Řepínské; Martinu Patrčkovi půl druhých honů na lánu kněžském, Petru Hostovskému 60 záhonů a druhou polovici louky kněžské, a Václavu Držmanovi louku zádušní v předních lesích. — Týž Jan z Pernštýna dal Přelouči právo odúmrtí, jak je měly Dašice, ale toto přidal: „Kdyby někdo bez kšaftu zemřel, aby jeho statek připadl nejprve přátelům, a kdyby těch nebylo, aby jeden díl dostalo město, a druhý aby připadl ke špitálu.“ — Jaroslav z Pernštýna stvrdil privilegia daná Přelouči od Jana z Pernštýna z r. 1539. a 1548. listem psaným 1557. Za dob, kdy panství Pardubské bylo majetkem královským, dostala Přelouč též rozdílné výsady. Do r. 1580. byly v městě dva pivovary a vodárna, na které dílem z důchodů panství, dílem od sousedů náklad se vedl. R. 1580. povolil městu císař Rudolf II. vodárnu a pivovary na svůj náklad opravovati, vydržovati a na zámek Pardubický z obojího 15 gr. česk. platiti; dříví k tomu potřebné aby brali z lesů císařských. Dal jim plat z mlýna Vejrovského 7 kop 1 gr. z mlýna a 1/2 gr. č. ze stupníka, a zavázal vesnice Mokošín, Jankovice, Kozašice, Škudly, bráti pivo z městského pivovaru. Pivovar ten byl r. 1661. tak ochuzen a trouby tak sešlé, že k vaření piva voda z Labe na vozech musila býti vozena. Na opravu pivovaru vypůjčili si měšťané 150 kop míš. od kláštera Pardubického. R. 1651. platilo město z tohoto pivovaru do

Pardubic 30 kp. míš., ale za to dostalo z lesů panských dříví na jeho opravu 24 kmenů trubních borovic.

Mlýny mělo město dva, Výrovský a Labský. Z Labského byla vedena voda troubami do města, roku 1568. udělána byla smlouva s Jakubem Stoleckým, mlynářem Labským, aby mlynář ten řídil vedení vody troubami do města; kdyby trouby praskly aneb se porouchaly, aby je v krátké době dal opravit, město k tomu má dáti lesy a povozy, a k větší opravě i dělníky ku pomoci zjednati. K mazání čepů a kengův (?) i ryhyřův má město o sv. Havle 1½ kamene loje rozpuštěného na celý rok dávat, i kůží, co by na vázání bylo třeba. On si to vše má strojiti, za jeho práci mají jemu dávat o sv. Havle 2 kopy gr. míš. platu; kdyby ale sousedé chtěli, aby jim voda tekla do domů, mají dáti k obci po 3 gr. míš. Roku 1571. přidala obec tomu mlynáři 83 záhonů role zámečnické, za to slíbil, že udělá stroj ve vodárně a jej bude opatrovati, kdyby bylo třeba, kolo lopatkami opatří, co by při stojanech nebo stroji ve vodárně od dřeva bylo, opraví, škodu vlastní vinou povstalou napraví, trouby pokažené spraví nebo přeloží. — Mlýn Výrovský ležící něco málo ode vsi Břehů na pravém břehu Labe býval často pronajmut; tak roku 1725. za 300 zl. rýn. a 22 kor. ječmena. Ale 14. října 1776. byl prodán mlýn ten se 4 složenými, jahelkou a stupníkem za 2000 zl. Václavu Macháčkovi.

Císař Rudolf II. povolil též Přelouči odbývání dvou výročních trhů, na den Proměnění Krista a sv. Kateřiny s 8 dny pořáde sběhlými. Vyzdvihl Přelouč za město, aby kohokoliv mezi sebe mohli přijímati a propouštět, ze zádušních sirotčích, obecních ale peněz aby ročně

správci kladli účty, žádnému pak sirotku aby bez vůle vrchnosti spravedlnost nepropouštěli. Mimo to měli jemu a jeho nástupcům ostatí věrnými.

Na začátku 17. století zakusilo město Přelouč návštěvu Uhrů. Dle denníku Jiřího Závěty ze Závětic (viz Jiřeček Rukověť II. 351.) arcikníže Matiaš ubíral se, porídív proti císaři Rudolfovi co mohl s brannou mocí od obležení Prahy do Uher 30. června 1608., sám s Rakušany odcházel k Táboru, jeho uherské vojsko počtem šesti tisíc táhlo k Pardubicům a Litomyšli pod vedením generála Thurczyho a tu navštívilo též Přelouč. Bezpochyby že byli Uhři hrubými a kde co mohli pobrali, aniž by jim co důstojníci zakazovali, proto se stalo, že jeden uherský šlechtic jda s komisařem pánem ze Stambachu v noci z hostince domů od vraha zákeřnický byl zabit. An se obávali srážky krvavé Uhrů u Přelouče ležících s měšťanstvem, proto byly hned zataraseny brány. Jak dále to dopadlo, není známo. (Farní památní kniha.) Tolik jest jisto, že město potom shořelo. Císař Matiaš, Ferdinand II. a III. potvrdili Přelouči r. 1616., 1630. a 1638. veškerá jeho privilegia. Ferdinand III. povoluje, aby město po ohni a válce se zotavilo, Přelouči výroční trh po neděli provodní. Ač od r. 1638. do roku 1648. o osudech města nemáme žádné zprávy, předce dá se souditi, že od vojska nepřátelského mnoho zakoušelo, a dlouho se nemohlo zotaviti. Také císař Leopold I. potvrdil r. 1681. Přelouči privilegia, ale zavázal obyvatele jeho, aby obilí, víno, ryby a dobytek (často dosti špatné) ze zámku Pardubského odbírali, a co výkup robotní ze vsi Lhotky 3 gr. bíl. denně platili. Císař Karel VI. obnovil ty výsady ale jen pro katolíky;

totéž učinila císařovna Marie Terezie r. 1748., povolujíc jim mimo to ku správě cest i za škody ubytováním vojska a Labskou povodní udělané výroční trh na den 3. července, a dobytčí trh v den 6. července a týdňí trh na obilí ve středu. Císař Josef II. obmezil právo odúmrtí na krevní přátele až do 10. stupně; ostatní privilegia jim povolil, pokud se srovnávala s tolerančním patentem, a velel, aby, kdyby některý výroční trh padl na neděli, byl odbýván v pondělí. — Také válka první sedmiletá zasáhla útrapami svými toto město. Staří pamětníci praví, že ve dvoře Pavlovském (za městem se nalézajícím) král pruský bydlel. Dosud se tam ukazuje stůl, na kterém prý 19 Prušáků jedlo. Mezi ně přišel král Bedřich, ptal se jich, jak se mají, načež vojáci odvětili, že nemají piva. „Těž já“, dí na to král, „ani za zlato jej nemohu dostati.“ Do rána druhého dne opustili Prušáci Přelouč. — Ostatně město Přelouč často rozdílným neštěstím bylo navštíveno, r. 1635. lehlo popelem, taktéž 1707. (kde v jednom domě přes 400 zl. peněz přišlo k zmaření); r. 1712. (kde i na kostele chytlo, oheň strávil zvonec na radnici, tak že serbus Václav Rosa advent zvoniti nemohl); roku 1808. (kdy shořel kryt věže chrámu a fara); 1827. řádila v Přelouči horká nemoc, r. 1833. a 1838. cholera, 1839. labská povodeň mnoho škody nadělala, r. 1850. zase cholera od 1. června do 11. listopadu. Roku 1796. císař František I. potvrdil privilegia města toho.

K dějinám Přelouče ze 17. století dodávám ještě dle farní památní knihy a „Devotyho popsání řehole Cistercienské“ následující událost: „V Sedlci opat Jakub II. necháváje rum ze hřbitova odvážeti, nalezl roku 1560.

v kostech umrlců 10.000 dukátů, ukrytých zde ve válkách husitských. Když ale vojsko Pasovské vtrhlo do Čech, tu nástupce Jakuba opat Sartorius obával se, aby též Sedlice od těch zpupných a svévolných hostů navštíveny nebyly, on pak od lidu okolního v klášteře přepaden, o ty peníze oloupen a zabit nebyl. Proto sebral onen poklad, a vydal se s převorem Tobiášem Majerem na cestu do kláštera Pardubického. — Když vojsko nepřátelské domu se ubíralo, opat Sartorius vrací se do svého kláštera, na cestě k neštěstí přišel. Blíže Přelouče u samých stavení města byl jeho povoz najednou psy obklopen, tak že koně začaly se plašiti. Opat na ně vystřelil, ale místo psa zabil člověka. K povyku z toho učiněnému udeřeno na zvon, zběhl se lid, který opata zajal, k primasu města jej dovedl, a nedbaje na žádné obětované zadostiučinění ani zástavu podávanou, ubožáka ukrutně posekal, života jej zbavil, a mnoho věcí od něj pobral. Společník jeho nevinný Tobiáš Majer, obávaje se podobného osudu, dal se na útěk, nicméně ale od zuřivců dopaden, zabit a do Labe hozen byl, což se stalo v sobotu dne 19. února 1610. — Hejtman Jan Gerštorf z Malšovic, úředník panství, potom to vyšetřoval a vinníky některé kázał trestati.“

Mimo to dlužno připojiti též útrapy války v roku 1866., kterou Přelouč zase mnoho škody utrpěla. Obyvatele města ani nechtěli věřiti v možnost války, říkajíce: „Dokud není most přes Labe spálen, ač nikým nebájen, dotud není nebezpečí žádné.“ Ale když neustálé zprávy o bitvách prohraných v severních Čechách docházely, tu již obyvatelé města obávajíce se nejhoršího, věci drahocenné skrývali a domov opouštějíce, utíkali. Za to

naplnilo se město cizinci, kteří u mnohých domů ostatních měšťanů byli pohostěni, tak ve faře 16 osob celý týden bylo stravováno. Po bitvě u Hradce Králové vojsko rakouské v Přelouči se neukázalo. Za to ale nastal všeobecný strach, když 5. července o hodině 10. ráno zazněl křik: „Prušáci jsou tu!“ — Aniž by zbylo času přemýšlet, co tu se dělati má, aby nezvaní hosté byli upokojeni, již tu cválali pruští dragoni s napřaženými karabinami ze všech stran do města. Všude obsazeny byly východy z města, stráže všude pátrali po rakouském vojsku, obsadili radnici a soud okresní, zmocnili se tabáku a doutníků. Hned na to vedrali se vojáci do zásobárny obilního obchodu Ludvíka Vinternice, který musil dáti jim klíče sýpky a stodol, vzali zde 7400 mír ovsa, 760 mír žita, 60 mír pšenice, 500 centů sena, 200 centů slámy, 200 lib. zelí, 1150 lib. soli, 320 lib. rybího tuku, 10.000 bochníků chleba, kterých část patřila obci pro rakouské vojsko. Mezi tím přišlo do města hlavní vojsko a sice od 5. až do 8. července vojáci prince Bedřicha Karla, on sám přišel dne 7. července s hlavním stanem od Přelouče, které město musilo dáti vojákům 10.000 mužů čítajícím a 1000 koním potřebné zaopatření, v ležení pak za městem bylo též 10.000 mužů a 3000 koní. Chléb, sůl, máslo, vejce, mléko, drůbež, med, mastivo, vaření, sedla koňská, prkna, týče chmelové musili dávat měšťané; u kupců žádáno: káva, cukr, koření, čokoláda, olej, dýmky, kůže, rybí tuk, hůně, náčiní k jídlu, sklenice, plátno a j. v. Věru kdyby v smutných těch časech byla chuť k smíchu a ke zpěvu, mohli by jako i jinde Přeloučané si zanotovati známou píseň národní:

Zle matičko zle,
Brandeburci zde,
Mají velké čepice,
Schytali nám všechny slepice.

Ba věru bylo zle! V rukou jednotlivců byla hojnost — papírových potvrzenek za rekvisice, ale za ty nebylo lze ničeho koupiti. Ano ani za peníze nebylo pivo, chléb a sůl v dni první k dostání. Nouze ta dosáhla vrchole svého, když 8. července přišel do Přelouče lehký polní lazaret s 800 nemocnými, který ve vojenských kasárnách v hlavní škole a na špýchaře byl umístěn. Chtěli Prusáci dáti nemocné též do kostela a do fary, ale tomu se pan farář opřel, a zvítězil. V lazaretě tom bylo ze začátku 800 mužů, brzy na to ale přišel do Přelouče těžký lazaret se 1200 raněnými. Mnoho má město v tom ohledu co děkovati pruským lékařům Metschovi a Ludvíkovi a pruským inšpektorům Gaydovi a Quinoltovi, i veliteli pluku Krausovi. Chování ostatního vojska bylo dosti slušné, ač jednotlivé případy hrabivosti pruské předce se staly. Tak sebrali p. faráři z chléva nejlepší krávu na beafsteak princů Bedřichovi v lékárně ubytovanému, panu měšťanostovi dvakráte vytlučena byla okna, an nemohl zaopatřiti tabák a doutníky, ano hrozeno mu, že musí voly hnáti za pruským vojskem. Mnohé, kteří v neděli do Přelouče do kostela šli, donutil dodávatel pruských zásob Eich voly dále hnáti. Sládek pan Fuchs musil si nechat líbit rekvisici 800 věder piva a an chtěl dříví před Prusáky zachrániti, byl zatčen, zavřen a jen na žádost p. měšťanosty puštěn. Keppertovi a Freundovi vzato 168 věder líhu, 50 věder likérek, a všechna kořalka, a oba musili se s bolestí na to dívati,

jak lihoviny se rozdávají vojákům; kupci Jelínkovi vyrabováno za 300 zl. zboží. K pekaře paní Krausové přišli dva vojáci kupovati chleba, a když dostali dva bochníky a cena zdála se jim levná, žádali ještě třetí — ale nezaplativše, odešli s pouhým: „Adieu!“ — Okresnímu aktuarovi J. Vackovi vzali důstojníci 2 pušky, 2 hlavičky od dýmek stříbrem okované z mořské pěny. Též lékárnu p. Šmorance obsadili Prušáci, a vzali jemu ordinační knihy. V místnostech besedy měšťanské vzaty byly knihy, matriky, protokolly a obrazy, které ale žádný nechtěl koupiti. (Nesli je do Pruska — jako někde dvířka od kamen?) Po skončení průchodu vojenských dostalo město stálou vojenskou posádku, kterou musilo živiti. První etapní velitel, poručík z Mellendorfu vyznamenával se velkou hrubostí a bezohledností, neboť jednoho rolníka, který si na to stěžoval, že má již 4 neděle koně na příprěži, udeřil šavlí do hlavy. Lidumilnějším byl jeho nástupce major 3. pluku pomořanského zemské obrany von Rentzl, který hleděl břemeno okkupace městu uleviti; také pozdější velitelové první poručíci Wegner a Eberhardt jsou v městě ve vděčné památce. Také při odchodu Prušáků musila Přelouč trpěti pro svou polohu na dráze a blízkost hlavního stanu v Pardubicích. Pruská okkupace skončila dne 2. září, a stála město více jak 60.000 zl. Ještě za dob pobytu Prušáků v Přelouči vypukla hlavně z jejich nestřídmosti cholera, na kterou 52 Prušáků a 129 přifařených zemřelo. — R. 1880.—1882. vykonána v tom městě stavba školy a radnice, r. 1881. stavěna dráha do Podola.

Památná stavení v Přelouči jsou: Farní chrám Páně sv. Jakuba, apoštola většího, který

dle starých zápisek r. 1641. i s kamennou věží vyhořel, ale již r. 1646. přičiněním faráře Silveria Mazurkoviče z řádu sv. Františka byl obnoven. Zevnějšek presbyteře s opěracími pilíři i kružbami v oknách svědčí o původním slohu gotickém, ale klenutí vnitř jest copové. Na hlavním gotickém oltáři r. 1863. zbudovaném jest mistrný obraz Stětí sv. Jakuba, apoštola většího, od proslulého malíře Lhoty zhotovený, který též maloval obrazy sv. Jana Nep. a sv. Josefa na postranních oltářích. V levo od těch oltářů jest r. 1732. zbudována kaple sv. Barbory, na velký pátek za Boží Hrob užívaná. Postavena byla sbírkou dobročinnou, a při ní zřízeno bratrstvo k dosažení šťastné smrti hodinky r. 1734. dne 19. dubna. Mělo hlavní slavnost 5. máje, a ostatní pobožnosti každou 4. neděli před květnem. Povinnost jejich byla modliti se za obrácení pohanů, kacířů, hříšníků, vyprošení šťastné smrti hodinky jednotlivým, která pobožnost se konala ve čtvrtek po mši sv., podílení se na církevních slavnostech, modlitba růžencová, zpívání nábožných písní, býti na rekviem za zemřelé bratry a sestry druhý den po každé hlavní slavnosti, mimo to 2. neděli po Velkonoci konati průvod do kostela Matky Boží za šťastnou smrti hodinku jednotlivých členů. Bratrstvo to mělo rektora Františka Brandlšteina, hejtmana Pardubického, assistenta Františka Rohlíka, správce v Semíně, a druhého Antonína Pelikána, primasa Přeloučského, tajemníka Josefa Vainera, kaplana místního, mimo to 9 konsultorů radních pánů v Přelouči, 2 kantory a sákristiány. Město zavázalo se k těm slavnostem dávatí plat pro jednoho duchovního r. 1734. dne 4. června. R. 1736. mělo to bratrstvo zapůjčených 236 zl. 25 kr. na gruntech města samého. — V té kapli sv. Barbory jest krypta.

Strop kostela obsahuje malby od jezuity Kramolína, představující výjevy ze života sv. Jakuba a dějin bibli-
ckých. Bohužel byly malby ty od nedouka opravováním
pokaženy. Na stropě tom byly dříve starobylé nápisy,
jako i na zděch chrámu tohoto, které jsou zaznamenány
v knize farní. Jsou tyto: Na zdi: 1. Funditus exustum
1641. nobilius anno 1646. restauratum sub administra-
tione Reverendi Patris Silverii Mazurkovitz Artium et SS.
Theologiæ Doctoris, Ordinis Minorum Convent. S. Fran-
cisci FF. parochi protunc Przelauczensis, Belaensis et
Bohdaneczensis.“ 2. „Po nešťastném v letu 1641. pádu
ohnie wystawen a malowan gest tento Chram Panie za
powinnosti slowutneho muže Gana Rokosa kostelnika
starssiho, Gana Wentaurka, Gana SSnobla, Waczlaw
Kowarze kostelnika.“ Na stropě: 1. Znak císaře Ferdi-
nanda III. a nápis: „Ferdinandus III. Romanorum Impe-
rator semper Augustus Bohemiæ rex.“ — 2. Znak arcibiskupský s nápisem: Ernestus miseratione divina S. R. E.
Presbyter Cardinalis ab Harrach Archiepiscopus Pra-
gensis, Princeps, Legatus Natus, Regni Bohemiæ Primas.“
3. Znak pana z Kuttenthalu s nápisem: Urozeny Pan
Daniel Ferdinand Rabsteinsky z Kuttenthalu G. Milosti
Czis. služebník a panstvi Pardubského komorník.“ 4. Erb
města Přelouče a nápis: „Erb miesta Przelaucze nad
Labem.“ 5. Znak s nápisem: „Pan Gan Reinwetter Geho
Milosti Czis. wzacneho Regimentu Buchhamskeho Kyry-
saru Regiments-Quartiermeister-Lieutnant, a toho času
Primas miesta Przelaucze nad Labem.“ — Druhý díl
stropu byl domalován r. 1657. Nápis o tom zněl: „Leta
Panie 1656. tohoto pul stropu gest položeno a potom l.
1657. gest malowan za sprawcze czirkewniho dustogneho

a welebneho knieze Martina Krisstofa SSipka diekana miesta Przelaucze nad Labem a fararze miestysy Bohdancze a Biely za kostelniku a spravcu toho Chramu Panie Gana Wentaurka Waczlaw Pelikana, Matiege Kaliny a Gindrzicha Swobody.“ Vedle toho byl obraz Marie Panny s nápisem: „Ora pro nobis Christophoro SSipek Dobrzanensi Bohemo. S. Jacobi Maj. Przelauczensi Curato.“ Dále byl obraz sv. Jana Evangelisty s nápisem: „S. Joannes Evangelista ora pro me Joanne Julio Victorino Herzmanmiesteczensi hujus Ecclesiae Administratore 22. Aug. 1687.“ Nad varhanami byly dva obrazy sv. Křištofa a Šebestiána, mezi nimi znak pánů z Mühlern s nápisem: „Christoph von Mühlern der Röhm. Kaiserl. auch dero zu Hungarn und Böhmen Königl. Majestät Gestüttmeister im Königreiche Böhmen.“ — Mimo to bylo tu 8 znaků cechovních: řeznického, pekařského, mlynářského, sladovnického, tkadlcovského, mydlářského, voskářského a krejčovského řemesla. Znaky ty a nápisy i obrazy zamalovány byly roku 1782. a zhotoveny místo nich obrazy od Kramolína. —

Cínová křtitelnice nese tento nápis: „Tato křtitedlnicze gest dielana za Pana Patera Silweria Mazurkowicze toho czasu fararze przelauczskeho a bohdaneczkeho Starssiho kostelnika SSnobla. Dielal Waczlaw Zielisko (tedy zhotovená snad po prvním ohni kostela r. 1641).

Na zvonici kamenné jsou 4 zvony. Největší z nich nese nápis v gothických majuskulích: „Anno Domini † M^o † CCCCC † XV we gmeno Bozi † tento zwon Wacslaw † ke czti a chwale † swatemu jakubu.“ (Na srdci r. 1811. převářeném jsou písmena J. S. W. S.) Menší poledník s obrazem sv. Jana Křtitele a nápisem:

„In Gönigräz, goss Mich Anton Schneider Anno 1810.“
— Třetí menší nese nápis: „Tento zvon slit gest nakladem Wacslawa Rokosa (ostatní pro temnotu ve věži nelze přechísti). — Čtvrtý zvon nese jen r. 1746. Umíráček nahore visící byl přelit r. 1850. — Dle nápisu výše uvedeného ostal zvon největší při posledním požáru neporušený.

Farním se uvádí ten kostel již roku 1350., kdy k biskupství litomyšlskému byl odstoupen. (Pam. IX. 741). Roku 1358. zdejší plebán Kliment byl svědkem rozepře biskupa Litomyšlského s kapitulou o některé statky; roku 1363. Řehoř kněz z Přelouče dosazen za plebána do Dobřan (lib. Conf. I, E, VII.). — R. 1406. plebán v Přelouči Páter Leonhard Klášterník, r. 1416. Petr farář zdejší, klášterník opatovický (lib. Conf. ai. 1416 F, 17). Později byli zde faráři pod obojí: r. 1530. Jiří, 1577. Václav, 1581. Biron, 1594. Martin Bělský, a mezi nimi již faráři ženatí: r. 1592. Jan Škornovský, Dorota, manželka jeho, 1605. Matěj Stříbrský, 1606. Jan Matheides Lethovský, kterého svadební smlouva se nalezá v lib. contr. fuscii coloris (manželka jeho byla Kateřina, dcera Jana Koudelky), r. 1608. Jan Rubekula, který si vzal dceru faráře Bolidaneckého za manželku kolem r. 1608. a měl s ní dceru Elišku; 1615. Kašpar Vlaverius (dostával na penězích 2 kopy 32 gr., žita i ovsa po 72 str. 3 vt. 1 čtvr., piva bílého 1 sud, a pro vychování žákovstva při každé várce soudek piva bílého o dvou konvích, soli 1 prostici); 1620.—1628. Rubekula, ale zároveň roku 1627. P. Silverius Mazurkovic Minorita pardubický, katolický první farář; po něm pak již řada katol. duchovních správců pokračuje: r. 1656.

Martin Křištof Šípek, r. 1665. Jiří Jedlička, 1669. Jan Herrman a Arnošt Voilicius, 1671. Petr Koránek, 1678. Jan Adam Lorenc, 1692. Jan Müller, 1694. Jan Bořek, 1695. Augustin Sinecius, 1702. Bernard Hložek, 1707. Martin Skřivánek, 1715. Jan Josef Bräuer, 1730. Ferdinand Ant. Grimm, 1730. Ambrož Tautz, 1741. Inocenc Kašpar z Adlersheimu, 1746. František Václav Spitzer, 1747. Daniel Alex. z Lovoče, 1753. František Pokorný, 1761. Jan Michalovič, 1768. Jan Slušek, 1792. Jan Neubauer, 1797. Josef Šourek, 1803. Augustin Kraus, 1809. administrátor a 1814. zároveň farář Jan Teplý, 1825. administrátor Jos. Šafránek a farář Václav Shejbal, 1831. Vincenc Krompholtz, 1843. František Moric, 1852. Jan Nep. Engelbert, 1855. Jos. Melichar, 1859. Josef Čána, 1865. Václav Kotland, 1876. František Hajzler.

V seznamu far na Pardubicku z r. 1654. uvádějí se ten rok příjmy faráře: „peněz 2 kopy 32 gr., žita i ovsa po 69 kor. 2 vtl. 1 čtvr.; piva bílého k posvícení 1 sud, pro lepší vychování žakovstva, což ale pan farář nyní sám bere, z každé várky 1 vědro, soli prostici. A více rolí slove na Lánech, které od urozených Pána Jana a Václava z Kladna na takový způsob poručeny byly, aby za ně a Rod jejich potomní od správce církevního v městě Přelouči bytně ostávajícího na věčné časy 4 Mše sv. do roka sloužené byly a za to od těch držitelův roli 4 kopy míš. aby p. faráři dávány byly, a kdyby on těch Mší sv. sloužití zanedbal, anebo zde faráře nebylo, aby ten plat byl dáván k záduší.“ — Dle relace z r. 1677. měl ten kostel „kalichů stříbrných 6, cínový 1, kříž stříbrný pro veleb. svátost, monstrance mosazná, křtitelnice cínová, zvony 3, škola.“ Příjem farní ztenčen,

že mnoho statků shořelo a pusté domy i chalupy se sbořily. Připojené osady: Město Přelouč 414, vsi Břehy 77, Lochynice 33, Mokošín 28, Jankovice 27, Kozašice 23, Benešovice 24, Lhota 51, Škudly 25 duší k přijímání sv. svátostí schopných čítající (Pam. IX. 741). Též se v staré farní památní knize uvádí co majetek kostela missal starý na pergamenu s iniciálkami bez let, bezpochyby ze 16. století dle českých modliteb a zpovědní formule, které jsou v starší řeči; ale kam se poděl, žádný neví. V radních knihách čteme z roku 1493. odkaz ke kostelu v Přelouči, aby si Přeloučtí vyplatili kalich stříbrný u kněze Martina v Chlumci, na který ten kněz 7 kop gr. a jistá žena 10 kop gr. odkázali. (Lib. Contr.) — Též zmínky zasluhuje u kostela toho sákrstie, která dříve byla románská, později pak v době přechodní v 13. století podobně jako kostel v slohu gotickém byla zbudována. Sloužila v dobách husitských a evangelických katolíkům za kapli.

Na zdi kostelní venku k náměstí nalezají se dva náhrobní kameny ve zdi zasazené. Jeden z nich větší s podobou rytíře má nápis zcela setřelý; dle řeči některých je to pomník rytíře Kapouna ze Svojkova, který měl Mikulovice a též panství Pardubské koupil, v Přelouči zemřel a tu také byl pochován. Jiní praví, že jest to pomník rytíře Václava Kladenského z Kladna. Druhý menší náhrobek představuje malou panenku, u jejích nohou ptáčka červenku a kolem nápis: „Leta 1626 w nebeskau radost wessla Elisska dczera Karla Rubekuly Nowoprazskeho fararze v Przelauczi.“

U kostela samého jest kříž dříve r. 1840. zbudovaný, roku 1882. od kameníka Tučka obnovený s nápisem:

KŘÍŽ ILEŽ ZBOŽNÁ POSTAVILA VČTA OTČV ZBOŽNOV
MYSLI ZASE OBNOVILI DÍTKY.

Po levé ruce kostela jest farní stavení z kamena vystavené pod jedno poschodí. Bylo dříve dřevěné, roku 1741. shořelo, taktéž roku 1801., z kterého leta nynější fara pochází. Má 2 farní památní knihy: z roku 1733. od P. Ferd. Grimma faráře v Přelouči psanou, a druhá z r. 1846. sestavená od bývalého kaplana přeloučského P. Frant. Lukeše s velkou pilností. Dle těch památních knih i dle starých matrik seznáváme, že k faře té patřily též fary v Bělé, v Bohdanči, v Zdechovicích, kaple v Semíně a v Kladrubech, filiální kostely v Živanicích, Řečianech, Lipolticích, Lepejovicích.

Vedle učení pod obojí měli zde též čeští bratři přívržence své, odtud byl rodilý bratr Tůma, který se s farářem kališnickým Tomášem v Bělé o kněžství kališnické a bratrské hádal (Pam. IX., 356 a 330).

Při tom kostele bylo též zřízeno bratrstvo literácké již za starých dob stávající, r. 1667. obnovené pod ochranou P. Marie a sv. Jakuba Většího. — Povinnosti členů toho bratrstva byly: na processí, při roráte a jitřní, vůbec v doby církevní při druhém zvonění se scházeti a nábožné písně zpívati, mrtvolý bratří i jiných, od kterých by byli žádáni, ke hrobu doprovázeti a každé čtvrtletí mši sv. za zemřelé údy dáti obětovati. Práva údů byla: voliti si rektora, kantory dva, mladšího a staršího, literáty dva, mladšího a staršího. Rektor měl bdíti nad pořádkem, důchody bráti, dluhy upomínati, peníze vydávati a z nich členům při schůzích účty skládati. Kantoři mají na processí písně začínati a jiní se dle nich řídit. Mladší literáti mají

při jitřní a rorate světlo utíratí, literáty ke schůzím svolávati, při pohřbu světlo rozdávati a zase sbíratí, chybující proti pravidlům aneb pozdě do kostela přicházející si znamenati a rektorovi ohlásiti. Literáti starší mají mladších k zevrubnému plnění povinností napomínati. Schůze bratrstva konaly se čtyřikráte do roka, tu neděli po sv. třech králích, kdy byla volba rektora a kantorů, ostatní tři schůze za předsednictví p. faráře, kdy se nedbalí potrestali, mše sv. za zemřelé členy bratrstva se vyjednala a pravidla sboru se přečtla. Od provinilců má rektor v ty dni pokutu sbíratí. Také při jenerální schůzi při konci roku mají býti noví údové přijímáni. Úd nový musí býti katolíkem (ne bludařem nebo kacířem) a biřmován, musí uměti dobře čísti, psáti a zpívati. Také se má rektor ptáti, jestli spoluúdové proti mravnosti nového člena nemají co namítati. Též ti, co neuměli čísti, mohli za pomocníky sboru (coadjutores) každého čtvrtletí býti přijati. — Příjmy sboru skládaly se z pokut, pak od nových členů dáno do pokladnice 1 lib. vosku a 8 gr. čes., taktéž i od koadjutorů každého čtvrtletí; mimo to dostával sbor odkazy bratří, při pohřbu nečlenů za světlo po 10 gr., tolikéž i za příkrov a koledu o novém roce. Pokuty byly vyměřeny: Kdoby v neděli aneb ve svátek zanedbal mši sv. a kázání, nebo jitřní a služby B. o velkonocích, dal pokuty 9 gr. čes., kdo zanedbal jen zpěv a kázání, dá 9 denarů, zameškání schůze nebo pohřbu člena pokutuje se 2 gr., zanedbání bratrského rekviem, processí v den sv. Marka a křížové dni 1 gr. Pokuty ty mají se dáti do pokladny a na potřeby bratrské vydávati. — Císař Josef II. roku 1787. bratrstvo to zrušil.

Při tom kostele zřízeno bylo též roku 1748. místo stálého kaplana s jistinou 1000 zl. rýn., z kterých úrok rada městská zavázala se dávatí p. faráři. Mimo to uvolilo se město dávatí p. faráři čtvrtletně 3 vědra piva zdarma, a ročně 3 sudy proti obyčejnému sypání ječmena a placení tácu.

2. Na náměstí podlouhlém, tvořícím nepravidelný obdélník, stojí na pravé straně velkolepá, v slohu ozdobném a bohatém roku 1882. nákladem města postavená radnice se školou občanskou. Po levé ruce přes cestu v pořadí domů postavena byla v roce 1875.—6. budova c. k. okresního soudu, na kterém místě prý stávala tvrz, sídlo dle jedné řeči Kapouna rytíře ze Svojkova, dle jiného udání výše jmenovaných Jana a Václava válečníků (armigeri) z Kladna, kteří r. 1406. dne 4. března založili za sebe rekviem v suché dni, davše k tomu cíli roli Lánskou u louky Benešovské, které užívalo od dávných dob město platící z ní 4 kopy gr., nyní ale 4 zl. 40 kr. p. faráři. (Památní kniha farní.) Na radnici nalezají se kromě privilegií dvě, staré knihy fuscí viridi et albi coloris, smlouvy, kšafy, rovnání, svaдебní smlouvy a prodeje obsahující, manuál právní z roku 1719., liber memorabilium; kniha krásně psaná s titulem: „Rzimskeho uherskeho a Czeskeho krale Jeho Milosti Ferdinanda trzetiho na obnowene zrzizeni zemske publicirowane kralowska declaratoria a nowella. Anno Domini 1640.“ Druhá kniha tištěná s nápisem: „Prawa a zrzizeni zemska w kralowstwi czeskem“ (s erbem ve dvě půli rozštípeným čarou od vrchu až dolů, kolem znaku pak nápis: „Michal SSpanowsky z Lisowa nejvyssi pisarz kralowstwi Czeskeho.“) Pečetí

starých jest na radnici tré stříbrných; jedna velká na držátku rok 1580. nesoucí s nápisem: Peczet Miasta Przelaucze nad Labem.“ Druhá menší bez let má nápis nečitelný. Třetí nejmenší s nápisem: „M. L. OP. Rycht. Miasta Przelaucze.“ — Radnice dřívější za starých dob, jak ji bylo zříti na zrušeném nyní obraze v kostele hřbitovním Mariánském „na sv. Poli“, měla věž báno-vitou s hodinami. Hodiny na nové radnici zhotovil Ant. Kašpar z Vršovic za 800 zl., sochy Komenského a Štít-ného Václav Shejbal z Poděbrad za 1200 zl. věnovaných od občanské záložny.

3. S radnicí tou novou souvisí občanská škola. O škole v Přelouči máme zprávy již v době staré, snad tu bylo tak zvané trivium. Učitelové dle radních knih byli posíláni z Prahy, někteří byli i bakaláři. V lib. contr. 1594. jmenuje se kantor Martin Bělský a Karel Čermák, roku 1553. Kliment rektor, 1571. Pavel kantor, 1581. Martin Prachatický, správce školy, 1605. Jan Leopold Rohozecký, 1607. Jiří Mělnický z Poděbrad, 1608. David Sessius Horský a Petr Brtnický bakalář svobodný. Roku 1598. udělána byla smlouva s Divišem, mlynářem Vejrovským, aby dával z mlýna Vejrovského kantorovi a mládencům (kteří z radnice týdně 8 gr. na maso dostávali) na čtvrt léta větel krup a jahel z nového meliva, každé pak dvě neděle pecen chleba. S Janem Žitenským, jeho nástupcem, pak ujednáno, aby bakaláři do sv. Havla oběd a večeři dával, a při každém jídle za 1 gr. čes. piva, začez má dostávati mlynář onen 6 kop ročně z důchodů města. — Škola ta byla ke konci minulého století dřevěná. Roku 1786. jel císař Josef II. skrze Přelouč, a vida školu sesutím hrozící, jakmile zpět do

Vídně přijel, kázal, aby v Přelouči nákladem panství pardubického nová škola z kamene byla postavena. Pan vrchní v Pardubicích ale myslil, že se císař Josef II. mýlil, a proto do Vídně onen přípis zpět odeslal. Ale brzy na to do Pardubic nový rozkaz o stavbě školy došel. Škola ta byla zařízena na 4 třídy, ale jen 2 učitelové do ní byli dáni, starší měl v roce 1790. platu 176 zl. 3 1/2 kr. Roku 1808. byly přivtěleny ke škole přeloučské Lhota, Škudly, Benešovice, Jankovice, Kozášice, Mokošín, Břehy, Lohynice, celkem 230 dětí ve 2 třídách (tedy jedna třída dosti přeplněna). Počet ten se zmenšil, když r. 1843. ve Výrově založena byla škola a r. 1825. v Jankovicích. Z dob těch jest známým učitelem r. 1815. Josef Kmínek a podučitelem téhož léta Jan Kudrnáč, který se pak stal učitelem starším, při něm podučitelem Matěj Kovářík (potom učitel Kladrubský), pak podučitel Václav Tichý (dostal se do Kojic) a po něm podučitel Jan Valter (později dostal se do Lán na Důlku), pak starší učitel Josef Horák a podučitel František Kvapil. R. 1857. zřízena byla zde elementárka, v ní ustanoven podučitel František Vosyka s platem 120 zl. služby a 20 zl. na byt. R. 1857. dne 18. února začalo se vyjednávat o proměnu triviální školy v hlavní, k čemuž i 1860. dne 14. srpna od c. k. místodržitelství bylo svoleno. Zařízeny byly zatím 4 třídy a síly učitelské ustanoveny: katecheta s platem 400 zl. a čtyři učitelové s platy 510, 460, 400, 310 a 240 zl. Prvním ředitelem byl kněz Josef Šimek, učitelové Václav Červinka, Kašpar Knittl, Josef Horák a František Vosyka, žáků bylo 422. Od roku 1877. začala v Přelouči škola 8třídní občanská. V pamětech o školách českých od Františka Dvorského

vydaných jsou dva dopisy Mart. Bacháčka Nauměřického, rektora university pražské, k Přeloučským, v kterém jednom kárá špatné, nejapné a zdlouhavé učení ve školách tamních, v druhém pak žádá kněze Marka, správce církve Přeloučské, aby srovnal spor mezi správcem školy a kantorem. An ale oba kněze Marka neposlechli, nýbrž jemu nadávali, žádal Martin Bacháček radu města, aby spor onen urovnala. — Pro chudé dívky školní Přeloučské založila Anna Pelikánová nadací 150 zl., aby roční úrok z toho žáci chudí dostávali a každý pátek v postě za zakladatelku po mši sv. litanie k Nejsvětějšímu Jménu Ježíš se pomodlili.

4. Špitál městský, starý, založen byl r. 1551. od bývalého majitele statku Štěpánovského Davida Střely z Rokyc, který k němu dal kus pole pod 6 měřic (nynější pole v Trapči u lesa Hájky zvaného), aby je purkmistr a konšelé najímali a k dobrému lidí chudých v tom špitále obraceli. Zároveň zavázal týž Dav. Střela sebe i nástupce své, aby z tohoto Štěpánovského statku dávali chudým do špitálu 6 sáhů českých, nebo 5 sáhů rakouských dříví obyčejného k palivu ročně, na svůj náklad je zdělali, a město samo aby je odváželo. Mimo to aby dávali do špitálu 25 lib. ryb. Svědci jsou podepsáni na listu nadačním: Jan Něnkovský z Medonos a na Něnkovicích, Jan Stříbrský z Krušce a v Přelouči. — Koupiv Jan Jeník Ctibor Zásadský z Gemsendorfu od Oldřicha Střely z Rokyc statek Štěpánov, tak sám sebe zvláštním nadačním listem r. 1667. zavázal k tétéž povinnosti ke špitálu. Roku 1785. zhotoven byl nový instrument fundační, dle kterého v tom špitále 6 chudých mělo míti ošetřování. Stavení špitálu toho bylo původně

ze dřeva, roku 1809. shořelo a chudí po domech se rozešli. Ale r. 1822. zase v něm 3 světnice pro 6 chudých s denním podílem byly zbudovány. — R. 1862. obnášel kapitál toho špitálu 2700 zl., z kterého 5 špitálníků dostává po 10 kr. denně (an to bylo původně ve čísle vídeňském, tedy každý po 60 kr. měsíčně), 80 kr. o vánocích na housky, a 34 kr. na maso, ryb 5 liber a na jejich přípravu 1 zl. Z Výrovského mlýna ročně půl korce krup a půl korce jahel, mimo to světlo a dříví. Jistý Štěpánek, měšťan v Přelouči, dal k tomu špitálu později 2 korce pole. Kromě těchto 6 chudých má v tom špitálu ještě jiných 14 chudých pouhý byt bez ostatního zaopatření.

Mimo to jsou ještě pro chudé dvě nadace a sice jedna pro chudé vdovy s roční jistinou 105 zl., z úroku jejího 5 zl. 25 kr. dostávají chudé vdovy ročně o vánocích housky. Druhá nadace jest tak zvaný milosrdný fond, sestávající z jistiny 500 zl. čítající, které složil farář holický a rodák Přeloučský Prokop Reinwetter, aby úroky z té jistiny byly půjčeny chudým sousedům na jejich grunty, oni aby je v 10 letech opláceli, a sice aby platili z 10 zl. 1 zl., z 20 zl. 2 zl. 50 kr. Kdoby peníze jednou vypůjčil a neodvedl, anebo kdo do kostela nechodil a špatně se choval, tomu ať se více nepůjčí, ale půjčená částka vezme a dá se jinému.

5. Na náměstí je socha památná sv. Jana Nepomuckého z roku 1704. od některého z hrabat z Věžníků, majitelů blízkých Zdechovic, sem darovaná. Obnovena byla asi před dvěma lety a tu když dole sňata byla na jedné straně deska s okrasami, objevil se chronogram tento poněkud zvetšely:

InsIgne honorIs
aVItæqVe VeneratIonIs
tessera
gLorIoso athLetæ ChrIstI
et ConfessorI
S: IoannI
proteCtorI faMæ
patrono patrIæ
et aVXILiatorI

I. N. hæC ereCta et posIta statVa
a devotis et infimis quibusdam servulis hæc celatura
celatis 1704.

6. Hřbitovní kaple Navštivení Bl. P. Marie na sv. poli. Kostelíček ten stojí na mírném návrší ke straně východní za městem, odkud se krásná vyhlídka do okolí skýtá. Příčinou postavení toho kostelíčka byl obraz Mariánský na hlavním oltáři v tomto chrámu Páně se nalezající. Kdy a od koho byl malován, není známo, ač malba jeho ukazuje, že jest starobylý. Dle knihy farní památní I. str. 133. náležel obraz onen Marii z Rozdražova, rozené Berkové z Dubé a Lipé, paní na Blatné, která byla dříve evangeličkou, později ale ku víře katolické přestoupila, obraz ten Mariánský si koupila a jej ve velké chovala úctě. Ke konci války třicetileté r. 1648. při obklíčení Prahy od Švédů hrozilo domu, kde bydlela, nebezpečí; ale ten dům ostal bez pohromy, začež hraběnka díky vzdávala za ochranu Boží, přímluvou sv. Panny jí vyžádanou. V poslední vůli své učiněné r. 1663. 23. máje poručila hraběnka onen obraz Mariánský své služce věrné Voršile Lorencové, a tato zase před svou smrtí odevzdala jej strýci svému

Adamu Lorencovi, od r. 1678. faráři v Přelouči, který si ho velice vážil. Jednou roku 1680., kdy po Čechách zuřila rána morová, přišel do Přelouče na sbírky jeden žebavý mnich pražského kláštera jménem Hyberňák a přenocovav ve faře, také na morovou onu nemoc, blízu zvanou, se roznemohl. Při jeho zaopatřování pozoroval p. farář Lorenc s úžasem, že též jemu na rukou puchýře naskákaly a prsty hned černaly. V této úzkosti klekl si před zamilovaný obraz svůj Mariánský a slíbil, že dá ke cti P. Marie kapličku postavit i obraz zmíněný do ní postaví, bude-li uzdraven; a hle, byl při životě zachráněn. Hned se staral o to, aby slib svůj vyplnil. Vyprosil si od městské rady pole, zvané u Studánky, začal stavěti dřevěnou kapli k úctě Navštívení P. Marie, do které byl starobylý onen obraz přenesen a služby Boží tu často konány. Když roku 1680. mor po celém městě se šířil, ukázal se hřbitov býti malým u farního kostela sv. Jakuba v městě, proto místo u kaple Navštívení P. Marie pro nový hřbitov bylo vytyčeno, zde mrtvoly byly pochovávány, a říkalo a říká se zde na sv. poli. Pro velký nával poutníků sem chvátajících umínil si farář Lorenc místo dřevěného postavit kamenný chrám Páně, kterou práci začal r. 1682. K té stavbě přispěli okolní šlechticové: hrabě Heřmano-Městecký Špork dal vápno, hrabě Choltický Romedius Thun a paní Sabina Lukavská na Lepejovicích dříví, hrabě Zdechovický Věžník železo. Stavba byla dokonána r. 1684.; hlavní oltář dal zhotoviti nákladem svým majitel Štěpánova, svob. pán Cigán z Černé, který též znak svůj na něj dal vyrýti. Jiní pak dobrodincové dali ostatní věci potřebné. Roku 1776. postaveny byly ambity, roku 1739. ustanoven byl

zde hlídač. Chrám ten byl r. 1869. zase opravován nákladem 816 zl. 63 kr. r. č. od dobrodinců. Roku 1871. rozšířen u něho hřbitov o 800 □^o zakoupených a ohražených nákladem 2230 zl. 51 kr. r. č. R. 1880. zřízen byl zde hlavní oltář nákladem 1150 zl. r. č. daných od rodáka Přeloučského, bývalého faráře Vilémovského Michala Šafránka, od Ant. Suchardy, řezbáře v Nové Pace, dle nákresu Fr. Šmorance mladšího a Machytky ve Vídni. Roku 1881. zvýšeny byly obě dříve jehlanci končící věže v krásné lucerny mile z té strany od nádraží se vyjímající, zhotovené dle nákresu pana Frant. Šmorance ze Slatinan od stavitele Jana Voleníka z Choltic za 167 zl., sebraných od dobrodinců a z jmění toho kostela. Zřízeny nové oba postranní oltáře sv. Lidmily nákladem 600 zl., daných od p. faráře Fr. Hajzlera, a sv. Anny též za 600 zl. daných od Kateřiny Sakařové (řezbářskou práci zhotovil Ant. Sucharda z Nové Paky), kazatelna z hořického pískovce nákladem 210 zl., daných od Jos. Balana, obnoveny za 200 zl. staré fresky prací akademického malíře J. Papáčka z Chrudimi. Stará kazatelnice a 2 bývalé postranní oltáře uloženy byly v ambitech, starý hlavní oltář v kostnici u farního kostela. Taktéž odklizená stará kaplička sv. Jana Nep. za sákristií, čímž rozvolněno bylo místo hřbitova. Kostelíček ten zbudován ve slohu copovém, má v průčelí 2 věže, ale jen v jedné z nich jsou dva zvony: První z nich nese nápis: „Capella Visitationis B. M. V. aedificata 1682, benedicta 1684. a fundatore P. Joanne Adamo Lorenc curato Przelauzensi.“ Nápis druhého zvonu pro temnotu ve věži jsem nemohl přečísti.

7. Za městem v poli u silnice k Jankovicům stojí

pomník zemřelých zde v r. 1866. pruských vojinů s nápisem: „Hier ruhen 30 preussische Soldaten. Das Blut Jesu Christi des Sohnes Gottes macht uns rein von aller Sünde.“ A na druhé straně: „Zde odpočívá 30 pruských vojinů. Krev Ježíše Krista Syna Božího očišťuje nás od všelikého hříchu!“

Erb města dle farní památní knihy dán byl Přelouči r. 1540. na žádost Jana z Pernštýna od císaře Ferdinanda I. a představuje svatého Vavřince s roštem v zlatém poli. Není ale znak ten dán snad od klášterníků Opatovických, kteří v Opatovicích měli kostel sv. Vavřince, a později toliko obnoven?

Šlechtické rodiny v městě Přelouči usedlé v 15., 16. a 17. stol. R. 1406. Jan a Václav z Kladna, kteří dali, jak řečeno, kus pole na fundaci k faře za sebe. Roku 1482. Štěpán Anděl z Ronovce, který zde měl dům a do roku 1519. zde bydlel. — Jan Stříbrský z Krušce co svědek nadace špitální. — Diviš Semínský ze Semína, kterého smlouva s Annou Krejčovou v rádnicích knihách se uvádí roku 1552., věnoval manželce své dům. Tentýž r. 1547. uzavřel smlouvu o kus louky kantorské, kus lesa a pole, z kterého platil 45 grošů míš. na rektora školního, nebo kdyby nebylo rektora, k záduší. — Křištof Zedlic z Brusnice, který koupil roku 1588. od Šimona Cihláře kus zahrady s paloukem za 20 kop míš. se závazkem, aby ročně při sv. Jiří a Havle po 1 gr. Šimonu Cihlářovi a jeho potomkům platil z toho pole, také si dříve koupil dům v městě a poručil jej za věrné služby Vavřinci Selmickému; r. 1594. koupil si od Martina Brandýského pole za 70 kop míšenských se závazkem, že z něho bude platiti úroku

Svato-Havelského a Jirského 4 gr. Jmenuje se ještě r. 1600. Byl z chudého rodu, neboť v kšaftu svém r. 1605. dí, že ani po rodičích ani příbuzných jmění nedostal, ale co má, prací si vydobyl, a to odkazuje synovi svému Janu Horeckému. — Mimo tyto jmenované měli v Přelouči pozemky Purkhart Kamarýt ze Žirovnice, Jan Mandelík z Chrastu a rytíř Kapoun ze Svojkova.

Některé vyňatky z knih radních a urbáře Pardubského roku 1680. o Přelouči. Roku 1584. bylo uzavřeno, aby kdo jinému prodá grunt, platil k obci 1 kopu grošů. Roku 1510. uvalena byla daň na pekaře z chlebnic ročně 1 kopu gr. R. 1693. stýskali si členové řemesla pekařského, že se jim někteří do pečení chleba a koláčů míchají, načež usneseno bylo, aby se sousedům pečení chleba zakázalo, ale pečení koláčů se jim zapovídati nemůže, nýbrž budou občané vyzváni, aby, kterýby chtěl, v kvatembrové dni do cechu pekařského přistoupil. R. 1559. stala se smlouva mezi Reginou vdovou Matěje Šamšuly s bratry a přáteli s jedné strany a Stanislavem Polákem, poddaným Jana Dobřenského z Dobřenic, se strany druhé: jako byl Šamšala Polákem zabit, má tento ve dvou nedělích 5 lib. vosku platiti (platil je r. 1559. a 1561.). — R. 1585. usnesla se městská rada o tom: kdo bez příčiny nedostaví se do rady městské nebo bez omluvy, zaplatí 2 gr. pokuty a bude uvězněn, kdo bez vědomí rychtáře tuláka nebo poběhlíka u sebe přechová mimo zavření do vězení, zaplatí pokutu 15 gr. Kdoby koně nebo dobytek pásł po cizích mezích, dá 1 gr. a nahradí škodu učiněnou. — Do důchodů Pardubských platilo město Přelouč roku 1680.: z mlýna Vejrovského 15 kop 2 gr. míš., jiných dávek o sv. Jiří 119 kop 25 gr. 6½ den.;

o sv. Havle 147 kop 26 gr. $4\frac{3}{4}$ den., platy kvatembrové o trhu 3 kopy 5 gr. 1 den., z kotlů vinopalných desíti počtem po 1 kopě 4 gr. 3 den. — Roku 1802. mělo město to Magistrát regulovaný z těch osob: purkmistr (plat 150 zl.), první radní (300 zl.), druhý radní (50 zl.), kancelista (100 zl.), tři representanti (po 20 zl.), účetní (50 zl.), sirotčí (10 zl.), konškrupční vůdce (8 zl.), výběrčí daně (45 zl. 45 kr.), ubytovatel vojska (20 zl.), policejní revisor (50 zl.). Mimo to byli 2 strážníci policejní (20 zl. 20 kr.), soudní sluha (50 zl.), ponocný (29 zl.).

V Přelouči se narodil proslulý linguista a lexikograph Karel Ignác Tham a jeho bratr spisovatel a herec divadelní Václav Tham; též Václav Kozelka, kněz řádu křížovníků s červenou hvězdou, doktor bohosloví, professor na vídeňské universitě a rytíř řádu Františka Josefa. — Do r. 1736. působil zde farář Ferd. Grimm, spisovatel rozdílných spisků obsahu náboženského.

Přifařené osady k Přelouči jsou:

1. Bře hy, ves se školou, mlýnem Vejrovským u stoky Opatovické s myslivnou; byly r. 1436. zapsány i s jinými osadami od císaře Zikmunda Diviši Bořkovi z Miletínka ke Kunětické Hoře a s nimi se dostaly k panství Pardubskému. Dříve ale v století 11. patřily Bře hy ke klášteru Opatovickému (Erb. reg. 72, kde psána ta osada Briezi).

2. Lohenice, ves na Labi, $\frac{1}{2}$ hod. východně od Přelouče vzdálená, patřila roku 1226. klášteru Doksan-skému (Erb. reg. 327., kde psáno Luhníc), ale později

Opatovickému, a s ním r. 1436. k Hoře Kunětické byla zapsána Diviši Bořkovi z Miletínka. Dle zámeckých register měli obyvatelé Lohenic r. 1636. a déle právo v Labi, když ta řeka z břehů vystoupila, ryby lovit.

3. Lhota pod Přeloučí nebo Velká, $\frac{1}{2}$ hod. jižně od Přelouče.

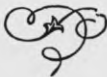
4. Mokošín (Makušín), ves $\frac{1}{2}$ hod. jihozápadně od Přelouče.

5. Jankovice, ves $\frac{3}{4}$ hod. jižně od Přelouče.

6. Kozasice, $\frac{3}{4}$ hod. jižně od Přelouče.

7. Škudly, $\frac{3}{4}$ hodiny jihozápadně od Přelouče.

Vesnice tyto patřily klášteru Opatovickému a dějiny jejich byly uvedeny již svrchu. — Na Jankovicích měla vdova Marketa z Jankovic 20 kop věnného úroku zapsaného, o které r. 1410. povstal spor, ale ten přiřknutím práva Marketě byl urovnán (A. Č. II., 373). Vesnice tyto byly i s Přeloučí roku 1559. v dluhu zastaveny od Jaroslava z Pernštýna Sudovi z Renec (D. Z. VI. A. 28.). Zanikla osada Opatovice mezi Mokošínem a Přeloučí ležící.

Dodatek k místopisu města Přelouče.

K faře Přeloučské patří mimo tyto jmenované vesnice též k bývalému Choltickému panství náležející osada **Benešovice**, asi $\frac{1}{2}$ hod. od Přelouče vzdálená, druhdy rytířské sídlo s tvrzí a dvorem. Stopy tvrze té byly znalé ještě v r. 1849. a sice nalezaly se mezi vsí a panským dvorem, kde okrouhlý násep uzavíral tvrziště, totiž pahorek travou zarostlý. Příkop mezi oběma znalý nechal se v té době vodou obehnatí. — Původně byly Benešovice zvláštním statkem. Jeden dvůr kmeců patřil klášteru Opatovickému a byl r. 1437. od císaře Zikmunda i s platem 14 gr. ročních zapsán Diviši Bořkovi z Miletínka (A. Č. I. 527). Na ostatní části Benešovic seděl r. 1318. Havel z Brloha, kterýž se téhož roku soudil s Příbkem ze Svinčan, že tento jemu spálil dědiny v Benešovicích a škodu 50 hřiven stříbra jemu způsobil (Rel. tab. terrae I. 29). V 14. století v druhé polovici uvádí se často Havel z Benešovic, který na to zboží přijal do spolku Jana ze Štěpánova a Jana Zdechovce ze Zdechovic. Na jeho jmění zapsal Mareš Kotel z Jestbořic jisté věno Anežce, manželce své (D. D. XIII. 215). Po smrti toho Havla z Benešovic a Mareše z Jestbořic spadlo věno Anežky na krále, ale Jan ze Štěpánova je u soudu r. 1387. obhájil (tamtéž). Po smrti Beneše

držel Benešovice sám Jan ze Štěpánova s Janem Zdechovcem ze Zdechovic, potom poslední samotén na Benešovicích a Štěpánově se píše. Na to se delší dobu o Benešovicích v listinách nic nepíše, až roku 1482., kdy Jindřich kníže z Minsterberka zapsal na Benešovicích 16 gr. platu Štěpánu Andělovi z Ronovce (A. Č. IV. 187), kterému i ostatní vesnice Benešovice náležela. Když Štěpán Anděl z Ronovce statek Štěpánovský prodal roku 1530. Čenkoví z Rokyc, ostaly synům jeho jen Benešovice, byli: Habart, Mikuláš, Štěpán, Jan a Křištof. Na Benešovicích ale měli roku 1532. jen první tři díly. Každý z nich dostal pravou třetinu tvrze, kde dosti těsně bydleli pospolu, třetinu dvoru, třetí díl platů a užitků ze vsí Benešovic a Seníka. Z těch bratrů zemřel první Habart před rokem 1535. zůstaviv po sobě syna Václava, který se strýci svými spolu bydlel na tvrzi Benešovické, ale zemřel již před rokem 1538. a díl jeho dostali strýcové Mikuláš a Štěpán. Ale Mikuláš Anděl z Ronovce maje dva díly statku Benešovického prodal je i s vesnicí Benešovicemi a Seníkem, i s dvorem popl. a dvorem, na kterém sedí Václav Holec z Nemošic, Vilémovi Dobřenskému z Dobřenic. A dvůr Václava Holce z Nemošic aby si vyplatil 30 kopami grošů č. s tou ale výminkou, v budoucím roce při lovení ryb v 2 rybnících co se přes 100 džberův ryb nalezne, o to se má pan Vilém s panem Mikulášem rozdělit. (D. Z. 43, G. 16). Ale o lovení rybníka toho byla mezi oběma bratry již r. 1535. rozepře. Nebo když Mikuláš začal rybník ten lovit, přišel Štěpán Anděl z Ronovce a nedovolil tomu, bráně se s kuší napjatou a šípem naloženým, smetal voznice dolů, házel ryby ulovené do

bláta, kde mřely. Pak přišel Achilles z Ronovce se Štěpánem na ten rybník s lidmi ozbrojenými, a pověděl Štěpánovi, aby těch ryb loviti nedal, ale aby vše posekal. Tu sebral Štěpán Holcovy koně, ukradl Mikulášovi vlak, lapal jím ryby a vozil je do rybníka Achillesa. A když Mikuláš prosil, aby ryby nelovil, domlouval Achilles Štěpánovi, jen aby v lovu pokračoval a žádného se nebál, že jej s lidmi svými zachrání. Jináče byl ale Mikuláš k poddaným svým štedrým. Tak r. 1535. přišel k němu jistý Vavřinec a žádal za 6 gr. bíl. ryb. Pán poručil krčmáři dáti 2 kapry tomu člověku, ale peníze nevzal. Též Václav Holec z Nemošic byl člověkem urputným. Jednou přišel do dvora Mikulášova a žádal od jeho manželky brány, aby jemu je půjčila, že je mají oba společné. Ona však prosila do pondělí o počkání, až si zavláčí oves, ale Václav Holec začal z těch bran vytloukati hřebíky, co Johanna nedovolila. I dal jí políček, až jí krev z nosu a úst tekla, a udeřil ji třikráte topůrkem sekery, jako i hanebně jí nadával. Vilém Dobřenský z Dobřenic držel tento díl Benešovic k blízkému Brlohu, který asi v tentýž čas koupil, a věnoval na obou statcích 1000 kop gr. manželce své Anně z Valdštýna. Po smrti Václava, syna Habarta Anděla z Ronovce, byla polovice tvrze s krčmou výsadní s člověkem na též krčmě bez platu, v Seníku dva dvory kmetcí s poplužím, majetkem Štěpána Anděla z Ronovce, který to vše r. 1549. prodal Janu Holcovi z Nemošic za 300 kop gr. (D. Z. 6, C. 24); ten ale zase r. 1554. prodal tento díl svůj za 300 kop 35 gr. míš. Vilémovi Dobřenskému z Dobřenic (D. Z. 5. G. 9), ale díl tvrze a sklepa si nechal. Ale i to právo k obojímu se dostalo Vilémovi Dobřenskému,

který držel oboje statky Brloh a Benešovice. Eva z Dobřenic, snad Viléma dcera, prodala oba statky, a sice Brloh, potom tvrz, dvůr a ves Benešovice Jiříkovi Oděradskému z Hrušova na Dobřeni za 1600 kop gr. (Pam. IX. 531. Tato Eva byla vdána za Jana Stropína ze Stropína.) Jiří Oděradský z Hrušova ale převedl právo své trhem r. 1573. dne 3. března na Bernarta Gerštorfa z Gerštorfu na Cholticích (D. Z. 17, Q. 2). Od té doby ostaly Benešovice při panství Choltickém až do r. 1848. Zdělila je sice roku 1574. Bernartova manželka Anna Andělova z Ronovce, ale když po dvou letech zemřela, zdělili je po ní synové její. Tvrz spustla brzo, r. 1706. jí nebylo; neboť v roce tom bylo celé panství Choltické popsáno, a tu se popisují Benešovice toliko s dvorem popl., ratejnou, komorami, kurníky, sejkou, konírnou, kravínem, ve 220 kop gr. Pole: u ovčína, za hospodou, pod vinicí, na přeloučské u Váhy, ohrada, zahrada, na Černy u Loděnic $3\frac{1}{4}$ lánů 10 provazců za 350 kop; luka: pod mlýnem mezi poli, pod jeským, ohrady, $2\frac{1}{4}$ lánů 21 provazců; lesy: háj Vinice 52 provazců, Bor mezi Pardubskými a Zehušickými lesy 306 provazců. Celkem cena celého statku 5226 kop 20 gr. $4\frac{1}{2}$ den. (D. Z. 36, K. 5. a sl.)

